

נהיגה תחת השפעת אלכוהול בקרב צעירים ערבים בישראל - ממצאים איכותניים

ופא אליאס, יורם שיפטן- הטכניון, המכון לחקר תחבורה
אורנה בראון-אפל, שירן בורד ענת גסר-אדלסבורג
אוניברסיטת חיפה, בית הספר לבריאות הציבור

כנס בנושא: מחקרים חדשים בתחום הבטיחות בדרכים

יום ה', 10.10.2013

באודיטוריום בטלר, מוסד ש. נאמן, טכניון - חיפה

המחקר מומן ע"י

הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים

רקע

- הצעירים מהווים אחוז גבוה מהאוכלוסייה הערבית בישראל.
- אבל, החברה הערבית כוללת שלוש קבוצות אתניות (מוסלמים, נוצרים ודרוזים), מצב המשפיע על תרבות ונורמות השתייה.
- והשאלה איזו קבוצות נמצאות בסיכון הגבוהה לנהיגה תחת השפעת אלכוהול יחסית לשאר האוכלוסייה.

מטרת העל של המחקר

אפיון הגורמים, הקשורים לנהיגה תחת השפעת
אלכוהול בקרב צעירים ערביים בגילאי 17-34 בישראל

מטרות ספציפיות

- א. ללמוד על **תרבות הבילוי והשתייה של צעירים** ערבים בישראל, ועל הסיטואציות החברתיות בהן מתרחשת נהיגה תחת השפעת אלכוהול בקרב אוכלוסייה זו.
- ב. אפיון הגורמים האישיים (גורמים סוציו דמוגרפים, עמדות, אמונות **פטליסטיות**), הקשורים לנהיגה תחת השפעת אלכוהול בקרב צעירים ערביים בגילאי 17-34 בישראל.
- ג. אפיון הגורמים החברתיים (**נורמות, תמיכה חברתית**), הקשורים לנהיגה תחת השפעת אלכוהול בקרב צעירים ערביים בגילאי 17-34 בישראל.
- ד. אפיון **תפיסת מדיניות הענישה והאכיפה**, הקשורה לנהיגה תחת השפעת אלכוהול בקרב צעירים ערביים בגילאי 17-34 בישראל.

שיטות המחקר

• אוכלוסיית המחקר: צעירים ערביים בגילאי 17-34 בעלי רישיון נהיגה

• הליך המחקר: נעשה שימוש בשלוש שיטות מחקר:

➤ מחקר איכותני

➤ סקר סטודנטים

➤ וסקר במקומות בילוי.

מחקר איכותני

1. קבוצות מיקוד (6 קבוצות)

2. ראיונות עומק (13 ראיונות עומק)

השיקולים לבחירת קבוצות המיקוד והמרואינים

מדגם שמייצג את החברה הערבית ואשר מתחשב:

✓ במיקום הגיאוגרפי

✓ באתניות

✓ בצורת היושב כולל: עיר או יישוב, והרכב האתני
בישוב (מעורב, או דת אחת).

✓ במגדר

✓ בקבוצת הגיל

סקר סטודנטים:

נערך בקרב 395 סטודנטים ערבים,
5 מוסדות להשכלה גבוהה

סקר במקומות הבילוי:

בוצע בקרב 300 מבלים

תמות ותתי תמות שזוהו מתוך הראיונות וקבוצות המיקוד

תמות	תתי-תמות	
נורמות של שתית אלכוהול	1.1 השפעת הדת על השיח הגלוי והסמוי בשתיית אלכוהול	1
	1.2 אלכוהול כחלק מהבילוי	
	1.3 הלחץ החברתי לשתות אלכוהול	
	1.4 אי שתית אלכוהול כחריג או כבעל ערך	
	1.5 שתית אלכוהול כחלק מתהליך ההתבגרות	
	1.6 מים (אלכוהול) גנובים ימתקו	
	1.7 שתיית בולמוס	
	תפיסות מגדריות בנוגע לשתייה	
נהיגה ושתייה		
	נהיגה ושתייה	3.1 תפיסת הסיכון
3.2 תחושת שליטה בנהיגה		
מניעה של נהיגה ושתייה	4.1 אכיפה משטרתית	4
	4.2 אוזלת יד של המשטרה	
	4.3 נהג תורן	

דוגמאות "מהשטח"

נורמות בנוגע לשתיית אלכוהול

1.1 השפעת הדת על השיח הגלוי והסמוי בשתיית

אלכוהול

- ההשתייכות האתנית של המרואינים משפיעה על האופן שבו הם שותים ומתייחסים לשתייה.

איך הנוצרים תופסים את שתיית האלכוהול?

- "אלכוהול זה משהו **טבעי בבית, חלק מהתרבות...** השתייה אצל הנוצרים זה משהו **מובן מאליו, הנוצרי לא מרגיש אשם** שעושה זאת".
- "אצלנו זה חלק מהתרבות, **מהחיים, למשל יין בחג זה חלק מהחג, ויסקי זה חלק** כאשר עושים **על האש למשל, בירה זה המשקה כאשר חם**"

איך המוסלמים והדרוזים תופסים את שתיית האלכוהול?

“נוצרים יש להם **משקה זמין**, כל הזמן בבית. יש להם **מערכת שמעודדת שתייה**, זה משהו טבעי”.

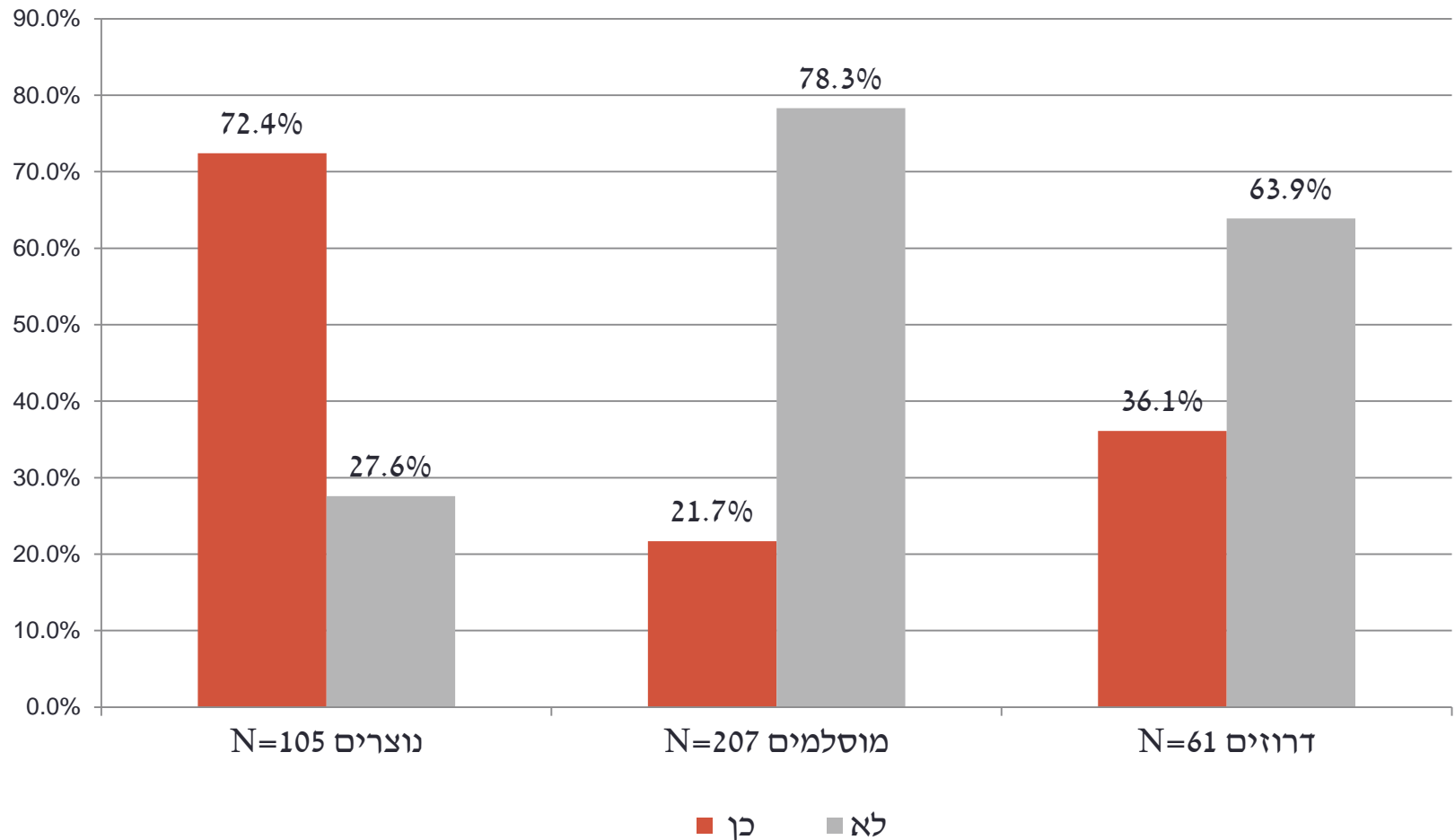
“בעוד, הדרוזים הפוך, לא זמין, לא מקובל, לא נכנס לבתים”

“המוסלמים אין אצלם מקומות שתייה, אז הם שותים **בצידי הדרך**, **ברכב**.”

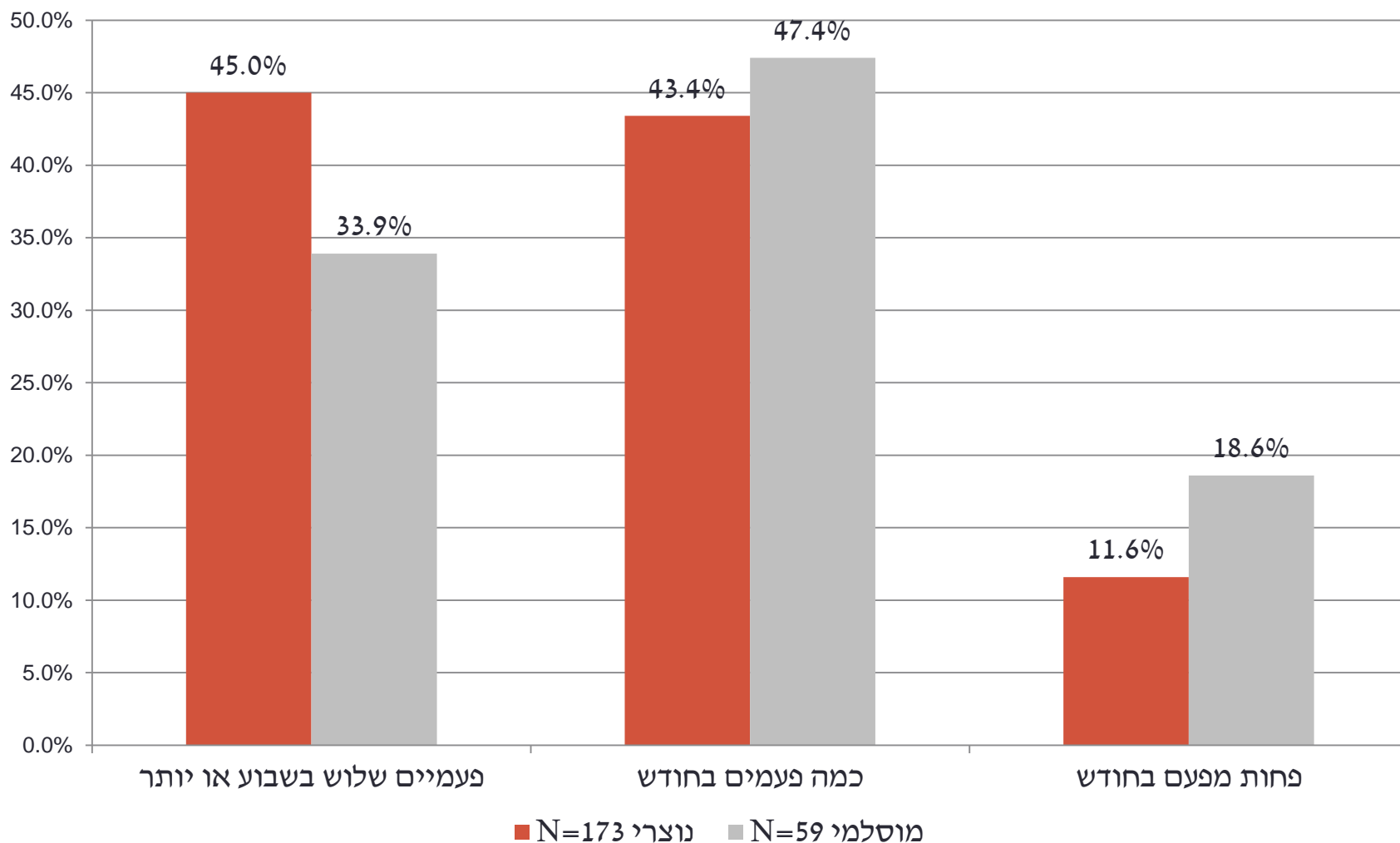
“לפני תקופה שתינו כמה חבר'ה בבית בקבוק פינלנדיה, **שתינו בבית בחושך**”

“רוב הצעירים שותים במקומות כאלה (בין חורשות, צידי הדרך וכד') כי **ההורים לא מרשים שתייה בבתים**. בכפר אין מקומות לשתיה אז הם שותים במקומות כאלה”.

שתיית משקאות אלכוהוליים בקרב אוכלוסיית המחקר (ממצאי סקר סטודנטים)

שתיית משקאות אלכוהוליים בקרב אוכלוסיית המחקר (סקר המבלים)

מה קרה עם הזמן!

- **חלק מהמרואיינים המוסלמים, העידו כי בעבר נהגו לשתות אך הם שינוי התנהגות זו עם החזרה לדת וקבלת חוקיה שאוסרים שתייה.**

”בעבר שתיתי, התחלתי להתפלל אז הפסקתי לשתות, היום אני מבין את הנזקים של האלכוהול לכן טוב לי שאני לא שותה”.

”אנחנו כאשר חזרנו לדת ונהיינו אנשים דתיים הרחקנו את המשקאות והחלטנו שזהו...”

1.2 אלכוהול כחלק מהבילוי

- המרואינים הנוצרים העידו כי חלק מחוויית הבילוי שלהם כוללת בחובה אלכוהול, אך לא בהכרח. הייתה חשיבות לאופי הבילוי; בשעת לילה, מועדון, פאב וכדומה.

הנוצרים:

- "אם זו יציאה בלילה אז שותים"
- "אם מדובר בבילוי בלילה אז זה עם חברים וחברות ובדרך כלל זה עם אלכוהול"
- "רוב הבילויים הבסיסי שלהם אלכוהול"

המוסלמים והדרוזים:

- בדבריהם אודות בילויים הם התייחסו לבילוי עם

משפחה וחברים **ולא ציינו שתיית אלכוהול.**

- "בילוי יכול להיות בית קפה"

- "זה לצאת להתאוורר, לצאת ממסגרת הלימודים"

- "בילוי בשבילי זה לצאת לים עם המשפחה"

אבל!!!!!!!!!!!!

- אף על פי שבתחילה המרואינים המוסלמים ודרוזיים לא קשרו בין בילוי ושתיית אלכוהול, בהמשך הראיונות נראה שלהם היה **קל יותר להביע עצמם ביחס לאלכוהול כאשר מדובר ב"אחרים"** **מאשר בעצמם כיוון שהדת אוסרת שתייה.**
- *"לא אני לא שותה. החברים שאני מבלה איתם יש חלק מהם ששותים",*
- *"(למה לא שותה?) קודם כל כי אני מוסלמית, יש לי חברות ששותות... חושבות שאלכוהול עושה הרגשה טובה, כיף".*

למה שותים?

- כל המרואינים (נוצרים, מוסלמים ודרוזים כאחד) דיווחו על שתית אלכוהול לשם **הנאה**, השתייה מאפשרת **הרגשה טובה**, "שחרור" ו"כף".

הלחץ החברתי לשתות אלכוהול

למרות שאצל הדרוזים ומוסלמים חל איסור שתית אלכוהול, **כולם מדווחים על שתיה, בעיקר בקרב צעירים.**

וככל חברה, גם בחברה הערבית, **לחץ חברתי מצד קבוצת השווים יש השפעה רבה על דפוסי השתייה של הפרטים בקבוצה.**

- **"כולם שתו אותו דבר.** אבל מבחינת כמות הייתי שותה לפי מי שיושב מולי, **אם הוא ממשיך לשתות אז אני ממשיך לשתות"**,

- **"רק אם אני נמצאת בקבוצה, יש אירוע או מסיבה והם שותים אז בא לי לשתות"**

עוד עולה, שלעיתים, גם אלו שאינם אוהבים את טעם המשקה האלכוהולי, קונים משקה בשביל להרגיש חלק מהקבוצה.

- **”יש כאלה שלא שותים אלכוהול ולא אוהבים, שמים כמות קטנה או לוקחים בירה ולא מסיימים אותה, רק בשביל להיות חלק מהקבוצה”**

- **”יש מפגשים חברתיים שבהם אתה לא יכול לא לשתות עם החבר'ה”**

אי שתית אלכוהול כחריג או כבעל ערך

- למרות האיסור הדתי לשתות אלכוהול בדת המוסלמית השתייה נתפסת **כאקט של השתייכות חברתית לקבוצת השווים**. ועל כן, **אדם שאינו לוקח חלק בשתייה הקבוצתית נתפש כחריג**.
- "אם הוא (בחור) לא שותה וכולם שותים יתכן שמסתכלים עליו בצורה אחרת, **למה אתה לא שותה?!**"
- "אם נמצא איתנו אדם שלא שותה **אנו מפעילים עליו לחץ לשתות**, אנו אומרים לו מילות גנאי, הוא נכנע ללחץ ואז מתחיל לשתות".
- **"אני מכבד אותו, כי זה בגלל מניע דתי... גם כן (החברים) מכבדים אותו. אי אפשר לשתות בכוח. הוא יודע מה הוא רוצה" (8)**,

שתית אלכוהול כחלק מתהליך ההתבגרות

- "כשאתה בן 18-19 אתה שותה על מנת להראות שאתה בוגר כבר, עושה תחרויות... המעמד החברתי והגיל משחקים תפקיד (בשתייה)",
- "מרגיש אני אחראי על עצמי, מבוגר, יכול להחליט...".
- "אין לי מושג למה שותים, זה נתפס משהו חוויתי, נעים, בוגר",
- **"80% רושם, שופוני שאני גם גבר אני גם שותה"**,

מים (אלכוהול) גנובים ימתקו

- **” כל דבר אסור רצוי ...** יש אנשים שרוצים לפצות אז הם שותים יותר. אם המשקה נמצא בהישג יד זה שונה, כי זה הופך למשהו רגיל, לא מציאה. אם אין בהישג יד אז זה מציאה!”
- **”צעירים בכיתה י-יא לא שותים בשביל הכיף, אלא בגלל שזה אסור.”**

שתיית בולמוס

האיסור מוביל גם לשתייה **מרובה בזמן קצר** (שתיית בולמוס) כיוון שיש זמן ומקום מוגבלים לשתות וצריך להספיק כמה שיותר בזמן הקיים.

- *"הנוצרים כאשר שותים יודעים את הגבולות שלהם. מוסלמים כל עוד יש בקבוק הם שותים"*
- *"המוסלמים שותים כמויות גדולות במעט זמן, בגלל שהם לא יכולים לשתות בבית אז הם מנצלים את ההזדמנות לשתות כמויות יותר גדולות כשיוצא להם לשתות",*

תפיסות מגדריות בנוגע לשתייה

אלכוהול מוגדר בחברה הערבית כהתנהגות גברית ולא נשית.

• "בחורה ששותה או מעשנת יורדת מהכביש..."

• "אצלנו בד"כ בנות לא שותות, מעט מאוד בנות ששותות".

• "אם בחורה שותה יש עליה סימן שחור בחברה, במיוחד צעירה לפני שהיא מתחתנת, יכול להיות שהיא לא תתחתן בכלל",

על אף ששתייה מותרת בחברה הנוצרית, גם כאן מסתכלים בעין ביקורתית על הבנות ששותות אלכוהול.

• "אם היא שותה בגבול הנורמה אז זה יפה, אבל אני לא אוהב לראות בחורה שיכורה",

מרואיינים מסוימים השמיעו **דעות "סובלניות"** כלפי נשים שאינן באות מדתות האוסרות שתיית אלכוהול, אם האישה אינה "משלנו" אזי זה "בסדר" לשתות.

- **"אצלנו (דרוזים) בת ששותה זה רע מאוד, בן ששותה לא BIG DEAL. אם הבת בדת שלה מותר לשתות אז מקבלים אותה כאחת מהקבוצה"**

• נקודה נוספת שעלתה בהתייחסות למגדר, **היא כמות**

וסוג המשקאות שנשים שותות. ההנחה של

המשתתפים היא כי, בניס אוהבים משקאות חריפים

ושותים בכמויות גדולות יותר מאשר נשים, שלהן

העדפה לשתייה "עדינה" כדוגמת קוקטיילים.

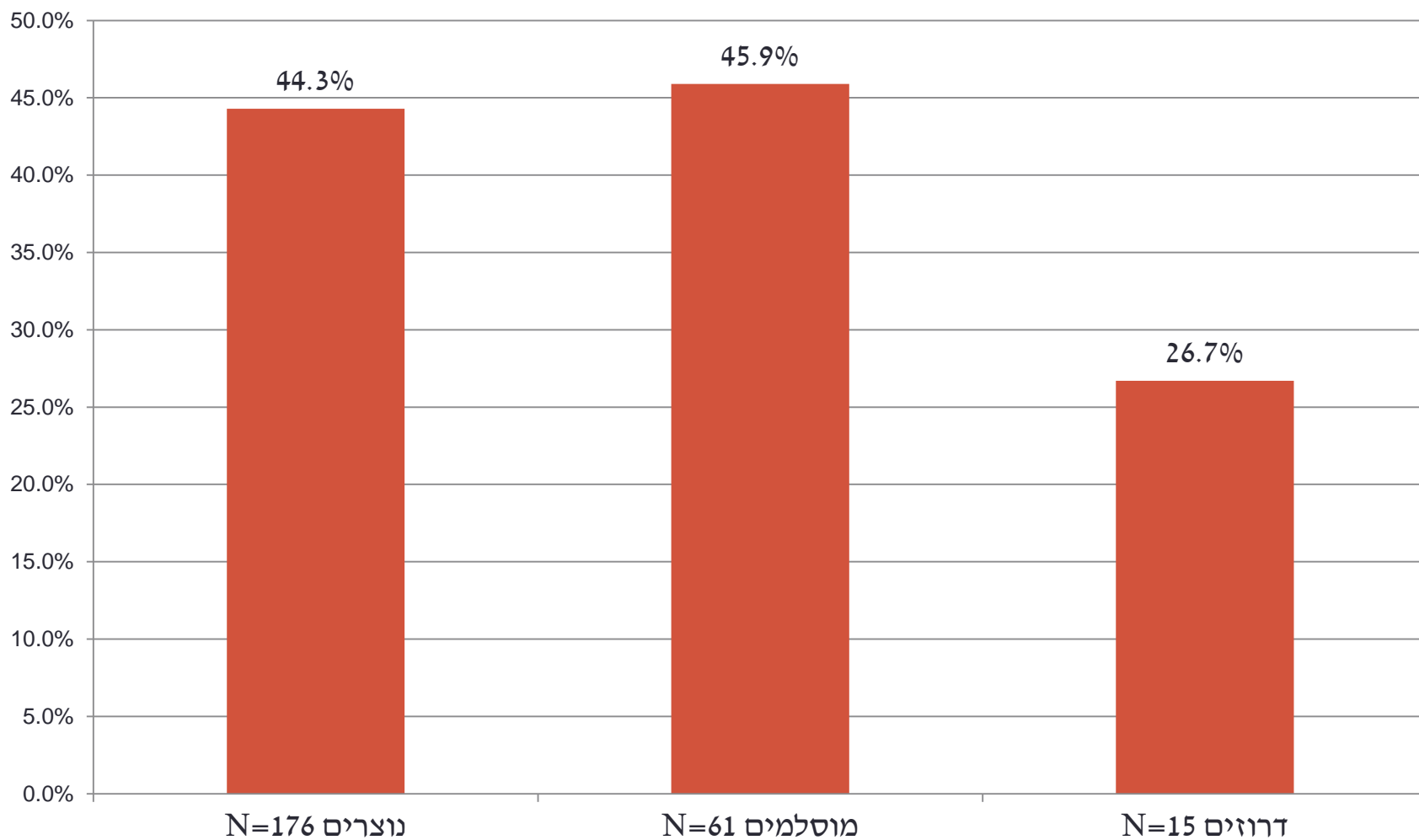
נהיגה ושתייה

תפיסת הסיכון

מרחק הנסיעה יש לו השפעה על תפיסת הסיכון

- "זה לא רחוק, זה חתונה בתוך הכפר",
- "היום אני לא עושה זאת, כלומר אני יכול לנהוג אחרי שאני שותה רק אם אני בתוך הכפר, כלומר מהאולם בכפר עד הבית זה מרחק ממש קטן, אם אני בחיפה או מחוץ לכפר אני לא שותה ונוהג",

תדירות נהיגה "לפעמים" או "לעיתים קרובות" לאחר שתיית שלוש-ארבע מנות משקה אלכוהולי על פי מוצא אתני

תחושת שליטה בנהיגה

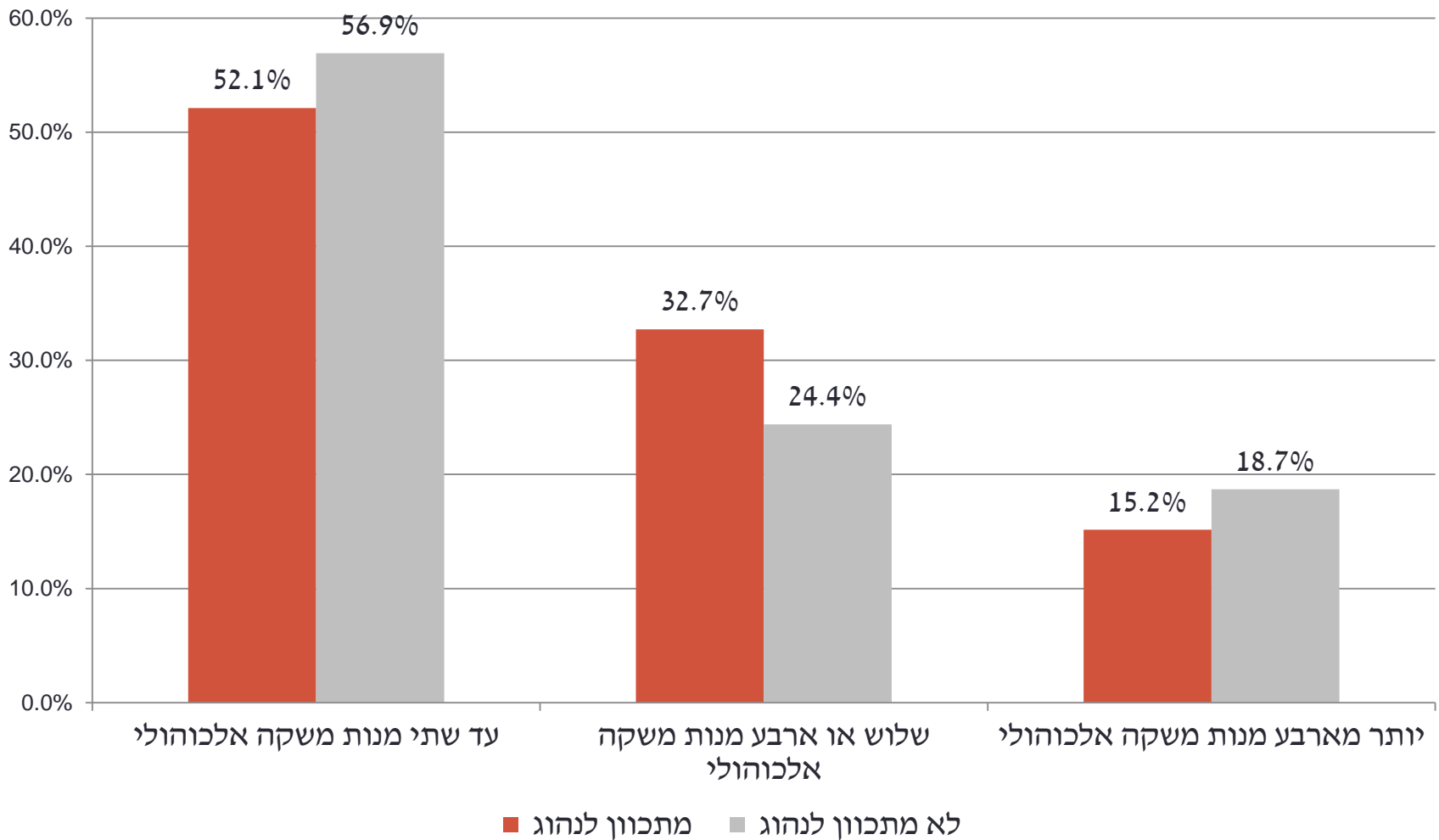
המרואינים לא הביעו תפישת הסיכון גבוהה מתאונות דרכים בעקבות שתייה כיוון שהם **"שליטה"**.

"מספר כוסות" אינו מביא למצב שכרות והם יכולים להימנע ממצב שכרות.

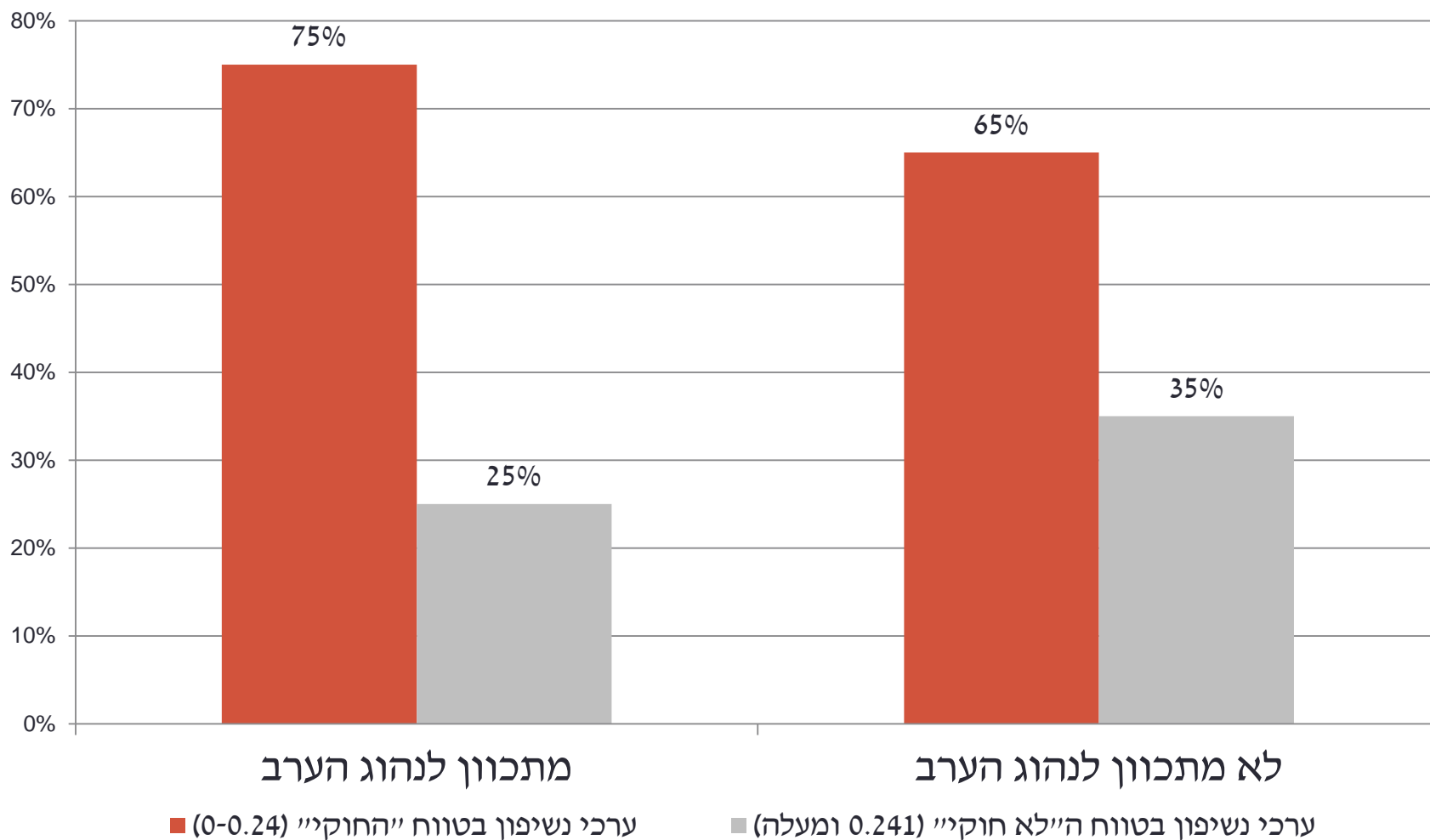
- *"מפחדים יותר מהמשטרה, כי כל אחד חושב את עצמו סופרמן, ולא מפחד מתאונות",*

- *"לא, לא חששתי, אני לא חושש כי השתייה לא משפיעה עלי, נהגתי רגיל".*

דיווח עצמי על "מספר משקאות ששתית הערב" בחלוקה למבליים שמתכוונים לנהוג ושלא מתכוונים לנהוג (N=288)

ערכי בדיקת ה"נשיפון" בחלוקה למבליס שמתכוונים לנהוג ושלא מתכוונים לנהוג (N=294)

מניעה

אכיפה משטרתית

- החשש הגדול הוא מפני המשטרה והקנס ולא מפני חשש מתאונות דרכים

- "אני אישית אם הייתי צריך לנהוג, לא הייתי שותה כי פחדתי מהמשטרה",
- "מפחד משניהם אבל יותר מהמשטרה",
- "בושה, שלילת רישיון, בבית משפט".

אוזלת יד של המשטרה

• אין נוכחות משטרתית ובכך למעשה "פותחים" בפניהם את הדרך לשתיית אלכוהול ללא אכיפה

• "בתוך הכפרים המשטרה היא לא גורם מאיים, קודם כל כי המשטרה לא נמצאת בתוך הכפרים, שנית כי המשטרה לא מעוניינת לאכוף את התופעה, וגם כי המשטרה לא מכירים את הכפרים מבפנים",

• "נראה לך שהמשטרה תבוא לאזור שלנו לא, אין אכיפה של החוק בכפר.. נראה לי שממשטרה מפחדים לכנס לכפר",

נהג תורן

- מרבית מהמרוואיינים ציינו כי **לא שמעו על המושג** והם אינם מכירים את הרעיון שעומד מאחוריו. אך עם זאת, מדבריהם עולה שהם מיישמים באופן חלקי את הרעיון אך מבלי לקרוא לו בשמו בכך שהם מנסים למצוא נהג ששונה פחות מכל השאר.

“לא מכירה אבל אני יכולה לנחש מה זה... זה מישהו שיכול להחליף את הנהג או מישהו שמשגיח על הנהג...”

“...זה שמתחלפים בנסיעה אם מישהו מתעייף??...”

“...אז אנחנו משתמשים בנהג תורן בלי להגדיר נהג תורן. אני תמיד נוהג והחברים שלי מרוצים מהנושא...”

ניתוחי רגרסיה לוגיסטית רב משתנית למציאת המשתנים הקשורים לנהיגה תחת השפעת אלכוהול בקרב משתתפי סקר המבלים בפאבים – דיווח עצמי

רווח בר סמך ברמת ביטחון של 95%		P	OR	משתנים בלתי תלויים
גבול עליון	גבול תחתון			
6.07	1.22	0.014	2.72	מגדר
5.32	1.35	0.005	2.68	השכלה
2.15	1.30	<0.0001	1.67	עמדות
1.95	1.11	0.007	1.47	נורמות סובייקטיביות
1.12	0.80	0.512	0.94	פטליזם
2.35	1.29	<0.0001	1.75	תפיסת חומרת העונש

מסקנות

- ממצאי המחקר הנוכחי מלמדים, כי שתיית אלכוהול ונהיגה תחת השפעת אלכוהול הן התנהגויות שכיחות בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל.
- קיים הבדל בנורמות ותרבות השתייה בין קבוצות האתניות השונות במגזר הערבי.

מה צריך לעשות?

- יתכן ששינוי הנורמות והעמדות יכול להביא לשינוי בתרבות הנהיגה ולירידה בנהיגה לאחר שתייה
- העלאה של תפיסת הסיכון יכולה להביא לירידה בהתנהגות.
- הגברת נוכחות המשטרה יכולה להביא לירידה בנהיגה לאחר שתייה.

תודה רבה לרשות הלאומית לבטיחות
בדרכים על כך שאפשרה את ביצוע המחקר

תודה על ההקשבה

לסיכום

- קיים הבדל בנורמות ותרבות השתייה בין קבוצות האתניות השונות במגזר הערבי.
- על האף האיסור שבשתיית אלכוהול בקרב דתות האסלאם והדרוזית, התופעה נפוצה וידועה, אך מתרחשת בהיחבא.
- הנורמה האוסרת שתייה ברבים מגבירה את תופעת שתיית בולמוס, ומעודדת מציאת מקומות מסתור, בהם ניתן יהיה לשתות מבלי להיראות.
- מעמד האישה בחברה בולט מאוד על רקע שתית האלכוהול, כאשר לגברים יש חופש מסוים לשתות אף על פי שהדת אוסרת זאת, בעוד לנשים אין את החופש לשתות כרצונן, והנורמות החברתיות חזקות מאוד ומונעות מהן לנהוג כרצונן.
- החשש מנהיגה תחת השפעת אלכוהול הוא מפני המשטרה ולא דווקא מתאונות דרכים, אך אין נוכחות של ניידות משטרה בכפרים, ובכך, באופן עקיף, הם מאפשרים את המשך התנהגות זו.